

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ПОСАДОВИХ І СЛУЖБОВИХ ОСІБ У КОНТЕКСТІ КПК УКРАЇНИ 2012 РОКУ

Вакулік О.А., ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Завданням кримінального провадження у Кримінальному процесуальному кодексі України визнано захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України).

Зазначені положення розроблені, ґрунтуються та є продовженням конституційних гарантій прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Серед таких гарантованих Конституцією прав людини і громадянина – право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевих самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55).

Відтак, очевидно, що рішення про початок досудового розслідування, яке ухвалюється суб'єктами, котрі є носіями спеціальних владних процесуальних повноважень і виконують функції, зумовлені завданнями кримінального судочинства, може бути оскаржене.

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року запровадив новий порядок початку досудового розслідування, скасувавши практику проведення попередньої перевірки заяв і повідомлень про злочини, а також необхідність ухвалення процесуального рішення у вигляді постанови про порушення кримінальної справи.

Згідно ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинене кримінальне правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Відтак, досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Складання процесуального документу (постанови), що фактично би визначав момент, з якого розпочинається досудове розслідування, а отже, і момент, якого особа стає учасником кримінальних процесуальних відносин, не передбачається. А у ст. 303 КПК України, де визначений перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені, рішення щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань не згадується (на відміну від рішення про закриття кримінального провадження, яке передбачає винесення постанови і може бути оскаржене). Убачається також неузгодженість регламентації початку досудового розслідування із положенням ч.3 ст. 110 КПК України, де зазначено, що рішення слідчого приймаються у формі мотивованої постанови.

Позиція законодавця, що не передбачає можливості оскарження внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань викликала критику з боку науковців та практиків, у тому числі і на стадії обговорення проекту КПК, але так і не була врахована.

Відтак, після набуття чинності КПК України у 2012 році питання регламентації початку досудового розслідування продовжують викликати справедливі зауваження. Так, Ю.П. Алєнін зазначає, що відсутність формального початку кримінального провадження у формі постанови робить

неможливим оскарження факту його порушення. Зазначений механізм розпочинання досудового розслідування не передбачає і здійснення за ним судового контролю, що не узгоджується з Рішенням Конституційного Суду України у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора від 30 січня 2003 року.

Аналіз згаданого Рішення Конституційного Суду, Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року у справі про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини в аспекті ст. 55 Конституції України, Постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» свідчить про виняткову важливість питань, пов'язаних з реалізацією права на захист особою, стосовно якої суб'єкт владних повноважень прийняв рішення, вчинив дію чи допустив бездіяльність.

Конституційний Суд України у Рішенні від 23 травня 2001 року у справі щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України зазначив, що право на судовий захист належить до основних, невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина та відповідно до ч.2, ст. 64 Конституції України не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, а недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути перепороною для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади. Системний аналіз положень КПК України, зокрема тих, які визначають його завдання та унормовують порядок оскарження рішень чи дій суб'єктів владних кримінально-процесуальних повноважень, дає підстави для висновку про можливість оскарження до суду не тільки рішень і дій прокурора, слідчого, органу дізнання, але й їхньої бездіяльності.

Відтак, цілком очевидно, що КПК України 2012 року потребує перегляду положень, що стосуються початку досудового розслідування, а саме існує потреба у винесенні постанови про початок досудового розслідування або у відсутності підстав для його початку, що може бути оскаржена у встановленому законом порядку.

У цьому контексті доречним буде навести окремі положення Висновку Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 1 липня 2013 року щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства. Так, за ініціативою Ради суддів України було висловлене прохання вивчити питання та висловити правову позицію Судовою палатою у кримінальних справах Верховного Суду України щодо порядку внесення та виключення відомостей із Єдиного реєстру досудових розслідувань стосовно суддів за заявами громадян, які не погоджуються зі судовими рішеннями за наслідками розгляду справ за їхньої участі. Обґрунтовуючи свою позицію, Судова палата у кримінальних справах ВСУ, зазначає, що безпідставно ініційоване досудове розслідування є порушенням гарантії недоторканості суддів і їх незалежності у виконанні професійних обов'язків, а також спробою втручання у здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом. У згаданому документі пропонується внести зміни у ст. 214 КПК України, де передбачити обов'язок вносити до Реєстру досудових розслідувань відомості про вчинення кримінального правопорушення особами, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження (ст. 480 КПК України), особами зазначеними у ст. 481 цього Кодексу (тобто Генеральним прокурором України або його заступником), які здійснюють повідомлення про підозру щодо окремої категорії осіб.

Зазначений Висновок Судової палати у кримінальних справах ВСУ вчасно наголошує на тому, що безпідставно ініційоване досудове розслідування є порушенням гарантованих Конституцією прав, у конкретному випадку стосовно незалежності суддів. Утім, справедливо буде зазначити, що наведений приклад варто розглядати і стосовно будь-яких інших осіб, щодо яких було

розпочато таке розслідування. Відтак, одночасно із позитивним сприйняттям спроби вирішити проблемні питання початку досудового розслідування стосовно суддів, потрібно невідкладно вжити заходів у напрямі запобігання настанню негативних соціальних і правових наслідків для осіб, стосовно яких розпочато безпідставне досудове розслідування.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ УСУНЕННЯ ПРИЧИН ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНИХ ПОМИЛОК СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЯК ЗАСІБ НЕДОПУЩЕННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Абушов Т.А., здобувач кафедри криміналістики та судової медицини НАВС
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ННПП НАВС Семенов В.В.

Слідчі помилки є закономірністю процесу пізнання при розслідуванні злочинів. Їх неможливо виключити повністю, але при належній організації роботи їх кількість можна значно скоротити. Критичне осмислення допущених помилок є умовою набуття професійного досвіду, без якого неможливе підвищення якості досудового розслідування.

Обшук, як слідча дія має ярко виражений примусовий характер. Тому дотримання прав людини забезпечується не тільки гарантією Конституції України (ст. 29, 30), але і Кримінальним процесуальним законом України (ст. 2, 13, 233 – 236) – правом на особисту недоторканність, на недоторканність житла. Зазначене є однією з особливостей обшуку, і створює в його організації і проведенні певні труднощі та передумови вчинення організаційно-тактичних помилок.

Після виявлення слідчої помилки, з'ясування її причини, та спричинених нею наслідків можливо здійснити заходи з усунення, виправлення слідчої помилки. Підставою для вибору і застосуванню найбільше доцільного способу усунення помилки, що допущена при проведенні обшуку повинне бути наступне: саме факт наявності помилки; результати аналізу слідчої ситуації, що склалася на час виявлення помилки; наявність можливості у суб'єкта вибору і застосування на того або іншого методу усунення помилки.

Алгоритм усунення слідчої помилки під час обшуку може складатися з наступних дій:

Локалізація впливу помилки на хід обшуку і подальше розслідування;

Усунення або зменшення негативних наслідків слідчої помилки на результати проведеного обшуку.

При цьому необхідно прийняти до уваги, що негативні наслідки слідчих помилок бувають двох видів: недосягнення цілей і завдань проміжних етапів обшуку; не досягнення бажаного результату етапу досудового розслідування, що спричинено негативними результатами проведеного обшуку.

Наслідком допущених слідчих помилок може бути не прогнозований негативний результат досудового розслідування в цілому, що констатується на його завершальному етапі.

3. Проведення загальної профілактичних заходів та застосування заходів індивідуально-профілактичного характеру.

Усунення помилок на етапі досудового розслідування залежить від їх причин, ступені змін або перекручення наявної інформації, техніко-криміналістичного забезпечення слідчого у конкретному випадку. Існує дві групи методів усунення слідчих помилок: процесуальні і криміналістичні.

Процесуальні методи усунення помилок: доповнення і зміна звинувачення слідчим; припинення кримінального провадження; відміна необґрунтованих постанов про припинення кримінального провадження, а також зміна мотивування таких рішень; зміна або відміна запобіжних заходів.

Процесуальні способи виправлення помилок, що допущені при проведенні обшуку, спрямовані як на відновлення порушених прав, так і на виправлення